

ROLUL PĂRINȚILOR ÎN EDUCAȚIA RELIGIOASĂ A PREȘCOLARILOR DE ASTĂZI*

DRD. MIHAELA BRÂNZĂ**

Abstract: Nowadays parents are confronted with great difficulties in finding spare time for their family. Most of the day they are at work. Children are left alone or with relatives or nannies. The life in the Church asks for commitment and perseverance for the holy things. Children learn from adults how important is going to church and a live relationship with God. The preschoolers represent the most vulnerable age group because now it is the time when the basis for the future development is set. The psychologists have proven with detailed studies that education and love received by the child in his first seven years of life are essential for the entire existence. The Christian parents prove with their own spiritual life the importance of faith within the daily routine. Children copy their parents' behaviour. The model they offer influences the child's personality. Their struggle with passions and the pursuit to replace them with virtues are considered a mandatory task for the adults that want to raise happy children that love God. The Christian teaching contains lots of advice concerning the children's upbringing. Parents are asked to gain self-control and to encourage the little ones to respect themselves, their parents and any other person around them. Thus the love for God becomes the prerequisite for a harmonious development of the preschooler.

Keywords: parents, children, religious education, church, relationship with God, preschoolers

INTRODUCERE: DRAGOSTEA RECIPROCĂ A PĂRINȚILOR CA LIANT AL EDUCAȚIEI RELIGIOASE A COPILULUI

Educația religioasă a copiilor are un rost precis. Ea este menită ca treptat, pe măsură ce înaintează în vârstă, copilul să simtă tot mai mult că nu poate trăi fără dragostea lui Dumnezeu. Pentru a putea să educe astfel copilul părinții trebuie să-și perceapă ei înșiși rostul căsniciei din aceeași perspectivă. Taina Cununii deschide o cale a desăvârșirii în care fiecare își taie voia și luptă pentru fericirea celuilalt¹. Pornind

* Studiul a fost realizat sub coordonarea Arhim. Prof. univ. dr. Teofil Tia, care și-a dat avizul pentru publicare.

** Doctorandă, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Cluj-Napoca, email: mihaelabranza@yahoo.co.uk

¹ Visarion ALEXA, *7 cuvinte ale iubirii: sacre taine care ne unesc*, Doxologia, Iași, 2019, p. 102.

de aici, dragostea dintre ei dobândește însemnătate din toate punctele de vedere. Ea trebuie însă construită înainte de unirea celor doi miri în biserică. Perioada în care viitorii soți dăruiesc timp pentru a se împrieteni este esențială în luarea unei decizii așa de importante. Psihologii afirmă că cel puțin un an trebuie conferit acestui efort, timp în care cei doi pot să se cunoască și să-și dea seama dacă vor fi în stare să meargă împreună spre ziua nunții. O decizie pripită poate avea consecințe nefericite. Cei doi descoperă după căsătorie că sunt străini unul altuia și atunci vor avea nevoie de multă răbdare pentru a nu renunța.

De vreme ce Dumnezeu este Cel care îi aduce împreună (*Mt.* 19, 6), se vorbește adesea de o recunoaștere care duce la prietenia celor doi. Ambii recunosc că cel întâlnit este cel așteptat. Oamenii credincioși văd aici lucrarea lui Dumnezeu. Uneori această întâlnire prilejuiește celor doi o uimire peste măsură de mare pentru că ea are loc în circumstanțe neașteptate. Cei mai câștigați miri sunt cei care aduc pe Dumnezeu în mijlocul lor. Îl lasă pe El să îndeplinească voia Lui tainică. O viață sub acoperișul bisericii și sub Sfântul Acoperământ al Maicii Domnului înainte de căsătorie poate construi în sufletele celor doi tineri o dragoste evanghelică pe care o împărtășesc ușor și altora. Aceștia învață de mici cum să iubească de dragul lui Dumnezeu. Harul dumnezeiesc îi ajută să le facă pe toate cu bucurie și mulțumire (*1 Cor.* 16, 14). Viața dinaintea căsătoriei se regăsește în derularea ei². Educația primită în timpul petrecut alături de părinți și experiența acumulată după părăsirea casei acestora își vor spune cuvântul. Există studii care arată că ceea ce trăiesc soțul și soția înaintea căsătoriei - de la ceea ce mănâncă până la eșecurile și reușitele lor - determină modificări ale caracteristicilor celulelor care se regăsesc apoi la urmași³. Se înțelege de aici că viața duhovnicească a soților din acest răstimp se va răsfrânge asupra celor mici.

PRIMII ȘAPTE ANI DE-ACASĂ — O VÂRSTĂ INEDITĂ ȘI ESENȚIALĂ ÎN DEZVOLTAREA COPILULUI

Toată povara lipsei de educație sau a educației inadecvate cade asupra părinților. Ei sunt principalii vinovați și nu pot fi absolviți de această vină. Vremurile pe care le traversăm supun familia la încercări grele. Părinții creștini au nevoie astăzi, ca și ieri, de o puternică ancorare în credința în Dumnezeu. El călăuzește pașii și mintea, El oferă înțelepciunea și puterea. Preșcolarul este o frământătură mică care are nevoie de o atenție încordată și din partea mamei și din partea tatălui. Psihologia vârstelor împarte perioada de la naștere la șase-șapte ani în câteva etape: până la un an copilul se numește sugăr, apoi de la un an la trei ani este perioada antepreșcolarității când

² Ecaterina BURMISTROVA, Mihail BURMISTROV, *Matematica vieții de familie Două viziuni asupra căsniciei fericite*, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Sophia, București, 2020, p. 15.

³ Walter MISCHEL, *Testul bezelei Strategii de dezvoltare a abilității de autocontrol*, trad. Cristina Drăgulin, Curtea Veche, 2017, pp. 101-102 (Frances Champagne, profesor de psihologie la Universitatea din Texas, cercetător în neuroștiințe, comportament matern și epigeneză a descoperit că experiența anterioară a părinților duce la modificări ale calităților moleculei care apoi se regăsesc la descendenți).

cel mic devine antepreșcolar, iar după trei ani este timpul preșcolarității. Îndeobște însă, în întreaga perioadă micuțul este asociat cu denumirea de preșcolar care primește educația celor șapte ani de-acasă. În primul an, chiar de la naștere, sugarul recunoaște vocea și bătaile inimii mamei, iar la 8-9 luni copilul ținut în brațe în fața unei oglinzi îl recunoaște pe cel care îl susține, dar este gelos pe cel de alături pentru că nu-l identifică cu persoana lui. De la 9 sau 10 luni rostește primele cuvinte: mama, tata, apă, papa etc⁴. În antepreșcolaritate, copilul trebuie să doarmă noaptea 10-12 ore, iar după-amiaza între o oră jumătate și două. De la un an și șase luni copilul începe să folosească „limbajul” mic pe care doar membrii familiei îl înțeleg și-l traduc celor din afară. La finalul celui de-al doilea an de viață atinge „vârsta oliței”. Memoria copilului reține aspectele concrete care se repetă și sunt legate de dorințele lui. Dacă mama pleacă când copilul are trei ani el este capabil să o țină minte un interval de timp situat între cinci și șapte luni, după care o uită. Atenția copilului antepreșcolar este involuntară, intermitentă și superficială. Ea este însă stimulată de tot ceea ce vede în jur⁵. De la unu la trei ani copilul își manifestă adesea furia atunci când simte frustrare pricinuită de diverse cauze, una dintre acestea fiind incapacitatea de a realiza o anumită sarcină. Dacă părintele nu intervine prompt să-l ajute să o ducă la bun sfârșit este posibil ca cel mic să provoace o criză de furie în toată regula. Psihologii sugerează gestionarea momentelor de furie a antepreșcolarilor, și nu numai, cu multă înțelepciune⁶. Ei nu trebuie să le facă pe plac pentru orice semn de frustrare, ci să le arate blând, dar ferm că acest tip de reacții nu le este permis. La trei ani copilul este capabil să dea foile cărții una după alta, nu se murdărește când mănâncă, toarnă apa dintr-un vas în altul, încearcă să se îmbrace singur⁷. Îi place tot ce are roți, de la trenulețe la triciclete și cărucioare⁸.

Jocul la vârsta preșcolarității este un mijloc prin care copiii explorează lumea și își dezvoltă gândirea. Le place să se joace alături de alți copii, dar nu împreună cu ei. Preferă foarte adesea jocul cu adulții pentru că aceștia sunt capabili să le arate aspecte noi⁹. Jocul de cooperare devine atractiv doar la ieșirea din preșcolaritate¹⁰. Orice schimbare de mediu trebuie pregătită cu atenție. Când merge la grădiniță părinții trebuie să-i spună copilului ce presupune timpul petrecut acolo în compania altor copii și adulți¹¹. Creșa și grădinița schimbă relațiile cu covârșnicii. Grație întâlnirii cu aceș-

⁴ Tinca CREȚU, *Psihologia vârstelor*, pp. 90-101.

⁵ Tinca CREȚU, *Psihologia vârstelor*, pp. 105-113.

⁶ Louise REID, *Cum înlăturăm anxietatea copiilor noștri Fără medicamente și fără terapie*, trad. Daniel Voicea, Meteor Publishing, București, 2017, pp. 62-64.

⁷ Tinca CREȚU, *Psihologia vârstelor*, p. 125.

⁸ Anne BACUS, *Copilul de la 3 la 6 ani Dezvoltarea fizică, psihică, afectivă, intelectuală și socială*, trad. Traiana Necșa, Teora, București, 2005, p. 13.

⁹ Tinca CREȚU, *Psihologia vârstelor*, p. 127.

¹⁰ Cindy TEREBSH, *Educația integrată a preșcolarilor Cum să le stimulăm mințile în dezvoltare*, trad. Cristina Firoiu, Trei, București, 2020, p. 95.

¹¹ Bernadette LEMOINE, Diane DE BODMAN, *Ce le spunem celor mici ca să crească mari 550 de gânduri pozitive de oferit în dar celor mici*, trad. Maria Magdalena Coresciuc, Humanitas, București, 2019, p. 50.

tia preșcolarul suferă o diminuare a egocentrismului. Învăță reguli de socializare menite să-l ajute să se acomodeze printre necunoscuții de la grădiniță și apoi de la școală.

Această perioadă este totodată potrivită pentru dezvoltarea auzului muzical, în-deosebi pentru că acum copilul devine capabil de atenție voluntară. Ea se dezvoltă treptat odată cu limbajul. Mersul la biserică este un prilej excelent pentru a încuraja copilul să asculte slujbele, dezvoltându-i această atenție considerată esențială pentru un parcurs fericit al vieții. După 4-5 ani copilul își poate stabili un scop și apoi să urmărească îndeplinirea lui¹². La trei ani începe să apară conștiința morală care se manifestă prin supunere față de părinți a căror dragoste nu vrea să o piardă¹³.

COMUNITATEA PAROHIALĂ ÎN REȚEAUA SOCIALĂ A PREȘCOLARULUI

Psihologii rostesc în cor un adevăr ușor de recunoscut: copiii au nevoie să fie educați în „câmpul energetic al dragostei”¹⁴. Acesta este asigurat de familie și de rețeaua socială în care se dezvoltă copilul. Împreună familia și comunitatea construiesc pârghiile necesare unei creșteri armonioase. Părinții cu mai mulți copii știu bine că viața socială a preșcolarilor este complicată¹⁵. Este bine de aceea ca părinții să fie cât mai implicați în dezvoltarea rețelei sociale a copiilor, cât mai repede cu putință. Pe baza ei odraslele primesc educația comunitară de care au nevoie pentru a învăța interacțiunea socială, mai ales că la vârstă mică copilul se lasă ușor copleșit de emoții, mai ales de frustrare. Teodor Baconschi scrie că dimensiunea religioasă a educației imprimă în dezvoltarea psihică a copilului „vocația măsurii și bunul simț al misterului”¹⁶. Or, acestea se formează prin accesul la comunitatea parohială unde viața în Hristos înseamnă și împărtășirea de bucuriile și necazurile altora.

Societatea de astăzi oferă părinților nenumărate surse de informare de unde pot învăța parentingul sau creșterea copiilor. Apelând la Internet, cărți și cursuri, la experiența bunicilor și a rudelor apropiate, la ajutorul comunității parohiale și a celei din proximitate, părinții învață schimbarea lăuntrică, extrem de importantă în orice efort părintesc condus de bunăvoință. Cum se află însă copilul în zilele noastre? El este cel mai adesea „încătușat în apartament”¹⁷, de multe ori aflat în grija unei bone. Astăzi un părinte puternic și responsabil are nevoie de străduință și vigilență constantă¹⁸. Mulți părinți sunt siliți să meargă la muncă multe ore de-a lungul unei zile. Ei ratează o parte considerabilă

¹² Tinca CREȚU, *Psihologia vârstelor*, p. 162.

¹³ Tinca CREȚU, *Psihologia vârstelor*, p. 175.

¹⁴ Arcadie ȘATOV, *Tați, mame, copii*, în vol. *Educarea copilului Sfaturi ale duhovnicilor și psihologilor ortodocși*, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Sophia, București, 2013, p. 7.

¹⁵ Joanna FABER, Julie KING, *Cum să le vorbim copiilor astfel încât să ne asculte Ghid de supraviețuire pentru părinți cu copii de 2-7 ani*, trad. Carmen Cuculescu, Curtea Veche, București, 2019, p. 56.

¹⁶ Teodor BACONCHI, *Averea bunei educații*, Univers, București, 2019, p. 141.

¹⁷ Dimitrie SMIRNOV, *Ce-i de făcut cu copiii noștri?*, în vol. *Educarea copilului Sfaturi ale duhovnicilor și psihologilor ortodocși*, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Sophia, București, 2013, p. 41.

¹⁸ John G. MILLER, Karen G. MILLER, *Cum să formezi caracterul copiilor Metoda responsabilității personale*, trad. Paul Aneci, Polirom, Iași, 2016, p. 86.

din copilăria odraslelor. În timpul rămas este însă necesară o concentrare a atenției pentru a nu pierde cu totul perioada preșcolarității când se pun bazele inteligenței viitoare.

Educația religioasă cere mult mai mult de la părinți. Viața familiei trebuie ancorată în cea a Bisericii pentru că marea provocare este să crească copii iubitori de Dumnezeu care odată ieșiți în largul lumii să rămână creștini adevărați¹⁹. Sfântul Vladimir, mitropolitul Kievului, a vorbit des în predicile lui despre cum trebuie înfăptuită educația vârstarelor. Îi îndemna pe părinți să îi formeze pe copii în așa fel încât să îi asculte imediat și fără răzvrătire²⁰. Aceasta presupune construirea respectului reciproc printr-un comportament zilnic plin de dragoste față de copii. Baza eforturilor părintești o reprezintă cea mai importantă virtute teologică pentru că doar ea modelează inima și mintea copilului: „Dragostea naște dragoste”²¹. Copiii preșcolari primesc cu aviditate afecțiunea pe care părinții le-o pot oferi. Dragostea devine o deprindere atunci când este exprimată constant în familie. Ea se impregnează în creierul în dezvoltare al copilului și devine vehicul al unei vieți care se dăruiește cu ușurință lui Dumnezeu și oamenilor. În schimb, copiii lipsiți de dragoste acasă, chiar dacă nu au avut neapărat părinți severi sau răi în sensul larg al cuvântului, vor căuta ca adulți, uneori cu multă suferință, frecvența unei inimi care bate cu iubire deplină. Credința în Dumnezeu vindecă și recuperează un traseu de viață în care dragostea nu a încăput de la început. Faptul religios, deși vehement atacat de mulți, are un loc precis conturat în dezvoltarea sănătoasă a copilului. El nu este un act privat ce trebuie menținut în spațiul propriei case, ci cu mult mai mult unul exterior pentru că unește oamenii într-un mod minunat²². Practica religioasă cu componenta ei eclezială permite părinților să-și plaseze strădaniile educaționale într-un context ancorat în realitatea curentă. Dragostea neîfărmurită a lui Dumnezeu vine în inimile credincioșilor și umple lumea de binele împlinit de aceștia. Sfântul Vladimir accentua rolul decisiv al părinților în a-i forma pe copii cu frică de Dumnezeu. Mitropolitul se referea la frica iubitoare de Dumnezeu care se face motor al orientării spre bine a copilului. Roadele credinței explică rostul ei în viață. Copilul înțelege de la părinți că mersul la biserică are într-adevăr un sens și pentru el. Bunătatea și blândețea acestora sunt cea mai bună justificare.

¹⁹ Alexei UMINSKI, *Educația ortodoxă și lumea contemporană*, în vol. *Educarea copilului Sfaturi ale duhovnicilor și psihologilor ortodocși*, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Sophia, București, 2013, p. 52.

²⁰ Sfântul VLADIMIR, Mitropolitul Kievului, *Despre educație*, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Sophia, Siluana, București, 2020, p. 54.

²¹ Sfântul VLADIMIR, Mitropolitul Kievului, *Despre educație*, p. 58.

²² În ultimul două decenii s-au dezvoltat comunități parohiale care au devenit celebre la nivel local și național. Astfel, în Cluj-Napoca se remarcă comunitatea din jurul bisericii Sfinților Nicolae și Ioan Evanghelistul din Complexul studențesc „Hasdeu” unde slujește Părintele Ciprian Negreanu, iar în București biserica „Pogorârea Sfântului Duh” din cartierul „Militari” care îl are în centrul ei pe părințele Visarion Alexa.

GREȘELI EDUCAȚIONALE MAJORE LA VÂRSTA PREȘCOLARITĂȚII

Psihologii atrag atenția asupra unui fapt care pare de bun-simț. Părinții în număr foarte mare manifestă îngrijorare cu privire la dezvoltarea intelectuală a copilului preșcolar. Acesta este de obicei motivul pentru care cei mici sunt duși încoace și-n-colo la tot felul de cursuri. Așa s-a ajuns la o adevărată modă de stimulare precoce a dezvoltării intelectuale. Însă psihologii atrag atenția că o astfel de abordare este mai degrabă greșită. Copilul are nevoie înainte de toate de comunicare cu adulții semnificativi, de atenție și dragoste statornică. Aceasta este temelia pe care copilul mai mic de șase-șapte ani se dezvoltă cognitiv²³. Creierul copilului are capacitatea de a anunța când este pregătit să învețe scrisul și cititul. Fiecare prunc are propriul ritm de învățare care este stimulat prin ocrotirea și iubirea celor din jur. Îmbrățișările dese din partea părinților, interesul lor sincer pentru el contează enorm pentru dezvoltarea emoțională și cognitivă care conduce către o maturitate echilibrată și fericită.

Copiii învață prin întâlnirea cu ceilalți noi roluri sociale. Părinții sunt responsabili de organizarea timpului copilului astfel încât acesta să poată să comunice suficient de mult pentru fiecare stadiu de vârstă. Educarea comunitară a copilului începe foarte devreme și este extrem de importantă în învățarea inhibiției și a regulilor de exprimare a emoțiilor. De multe ori, într-un considerabil de mare număr de familii, copilul este așezat înaintea unui ecran pentru a petrece timpul învățând. Părinții consideră că au rezolvat astfel o problemă. Manfred Spitzer, cercetător în neuroștiințe și psihiatru german, atrage atenția că a lăsa un copil mai mic de trei ani în fața unui ecran este un timp irosit²⁴. Mai mult, a expune un bebeluș, adică un copil mai mic de un an, la un ecran este similar cu a-l închide într-o pivniță, având toate șansele, dacă acest timp este prelungit, să-i afecteze grav capacitatea de învățare²⁵. O altă constatare a acestui psihiatru este că orele pierdute înaintea televizorului la vârsta grădiniței scad nivelul de educație a oamenilor pe termen lung²⁶. Există de asemenea cercetări care arată că a lăsa televizorul deschis în fundal diminuează atenția susținută și conduce la scăderea performanțelor copilului la testele de abilități mentale²⁷. Televizorul deschis fără intenția de vizionare intervine în dezvoltarea ariilor corticale ale copilului. Cunoașterea unor astfel de studii este extrem de utilă. Îi îndeamnă pe părinți să închidă televizorul când copiii sunt în preajmă. Bebelușul stă uneori liniștit în pătuț sau în cameră, jucându-se. Mama își face treburile în tăcere, tocmai ca să nu-l deranjeze. Studiile au arătat că, dimpotrivă, cuvintele mamei, chiar și atunci când nu i se adresează copilului, îi dezvoltă limbajul. Asemenea copii cuminiți lipsiți din acest

²³ Irina KARPENKO, *Pe cine educăm?*, p. 113.

²⁴ Manfred SPITZER, *Demența digitală Cum ne tulbură mintea noilor tehnologii*, trad. Dana Verescu, Humanitas, București, 2020, p. 124.

²⁵ Manfred SPITZER, *Demența digitală*, pp. 127-128.

²⁶ Manfred SPITZER, *Demența digitală*, p. 130.

²⁷ Lucy Jo PALLADINO, *Copiii în epoca dependenței de tehnologie Noile dispozitive digitale și riscurile utilizării lor excesive*, trad. Miruna Andriescu, Polirom, Iași, 2015, p. 87.

motiv de vocea adulților apropiați, chiar dacă sunt prezenți în preajma lui, vorbesc puțin la vârsta de un an²⁸.

ATENȚIA ACORDATĂ PREȘCOLARULUI ÎN FAMILIE – TEMELIE A INIMII CURATE

Un om bine educat este – afirmă Teodor Baconschi – cel care se comportă la fel și atunci când se află singur²⁹. Din dorința de a-și vedea odraslele aproape de un ideal duhovnicesc pe care părinții și-l construiesc vrând-nevrând, luați uneori de valul propriei inactivități duhovnicești, adulții fac greșeala uriașă de a cere copilului ceea ce ei nu fac în mod curent sau chiar deloc³⁰. Pentru ca educația religioasă să prindă rădăcini și să dea roade la maturitate este nevoie ca familia să-și construiască un ritm propriu. Aceasta înseamnă că pe parcursul unei zile membrii ei trebuie să găsească momente când sunt împreună și pe care le pot folosi ca să facă simțită prezența lui Dumnezeu în viața lor. Astfel de clipe pot fi mesele zilei când se înalță rugăciune de mulțumire pentru hrană, pentru sănătate și, în general, pentru tot lucrul bun care se întâmplă familiei³¹. De asemenea, întâlnirea tuturor pentru rugăciune de două ori pe zi, dimineața și seara, imprimă casei o atmosferă de unitate în care preșcolarul învață să-și definească locul său.

Copilul preșcolar este un mic explorator al mediului din jur. El dezvoltă un proces de gândire în care granița dintre realitate și imaginație nu este distinctă. Adulții sunt cei care trebuie să comunice cu cel mic și să-l ajute să facă diferența între ceea ce există în mod real și ceea ce este joc sau plăsmuire a minții copilărești³². În felul acesta pruncul înțelege tot mai bine relația de tip cauză-efect și învață să distingă binele de rău. O grijă deosebită constă în a nu pune pe seama copilului așteptări nejustificate privind înțelegerea realității. Copilul are propriul său mod de a o percepe și adulții trebuie să cunoască în ce mod funcționează mintea lui. Pentru părinții credincioși acest aspect are o importanță deosebită. Ei își doresc să dezvăluie copilului un Dumnezeu iubitor de oameni, dar Care este nevăzut și rămâne astfel. La nivelul preșcolarității copilul află că întreaga creație este adusă la ființă de Dumnezeu, inclusiv oamenii, părinții și chiar el însuși: “Copiii trebuie să învețe că și păsarea, și floarea din pom, și firul de iarbă, tot din mâna bunului Dumnezeu vin”³³. Preocuparea cea mai mare care revine părinților creștini în perioada preșcolarității este aceea de a pune în acord inima copilului cu ceea ce manifestă sau spune el. Scopul părintelui credincios este de a crește copii cu inimă curată. Sentimentele exprimate trebuie să fie în acord

²⁸ Irina KARPENKO, *Pe cine educăm?*, p. 112.

²⁹ Teodor BACONSKI, *Averea buneii educații*, p. 151.

³⁰ Constantin NECULA, *Creștin de ocazie*, Agnos, Sibiu, 2016, p. 44.

³¹ Elissa BJELETICH, Caleb SHOEMAKER, *Modele pentru biserica de acasă Cum să-ți clădești o familie ortodoxă*, trad. Ioan-Lucian Radu și Stela-Anca Radu, Doxologia, Iași, 2020, p. 89.

³² Cindy TEREBSH, *Educația integrată a preșcolarilor Cum să le stimulăm mințile în dezvoltare*, p. 50.

³³ Constantin NECULA, *Creștin de ocazie*, p. 44.

cu cele purtate în inimă și nu altele contrare, egoiste și chiar mincinoase: “Inima curată este aceea ale cărei sentimente profunde, dorințe subconștiente sunt cele mărturisite, dezvăluite”³⁴. Concordanța între simțirea inimii copilului și comportamentul lui are o deosebită însemnătate. Împlinirea poruncii dragostei de Dumnezeu și de aproapele nu se poate realiza fără ea. O inimă care vădește sinceritatea și buna intenție poate căuta pe Dumnezeu: „Inima curată este aceea care-L dorește din adâncul ei pe Dumnezeu”³⁵. Părinții au nevoie să se afle în consecință într-un dialog zilnic cu copilul preșcolar pentru a observa greșelile și a-l ajuta să le repare. Ei trebuie să-l asigure că, deși nu a procedat bine, dragostea pentru el rămâne neschimbată³⁶. Sfântul Vladimir insistă ca părinții să-și ajute copiii de foarte mici să dobândească înfrânarea și să se opună lăcomiei, expresie a iubirii de sine³⁷. Efortul de a înlocui relele care ies din inima micuțului cu gânduri și intenții bune este o expresie a stării de pocăință vie a adulților care se răsfrânge benefic și asupra pruncului. Deprinderea lepădării de sine în primii șase-șapte ani de viață constituie temelia capacității de jertfă pentru binele altuia. Fără ea copilul nu poate progresa pe o cale a credinței puternice, neșovăielnice. Inima curată recunoaște voia lui Dumnezeu și o împlinește. La maturitate, copilul mărturisește iubirea dumnezeiască prin simpla lui prezență care reflectă luminos Chipul lui Dumnezeu cuprins în om.

COPILUL PREȘCOLAR CA DAR AL LUI DUMNEZEU – CANDOARE ÎN LUAREA DECIZIILOR

Construcția unei inimi curate se realizează în mod surprinzător prin răspunsurile pe care părinții le dau întrebărilor celui mic. Preșcolarul este o sursă inepuizabilă de întrebări care încep cu „De ce?”. Părinții răspund sau nu la astfel de interogații. Psihologii recomandă un “dans” al dialogului în care cei mari își arată interesul pentru acțiunile odraslelor cu aceeași formulă: „De ce ai desenat cu roșu iarba?”³⁸. Chestionarea critică a realității de către preșcolari nu se referă doar la lucrurile evidente, ci și la regulile impuse acestora. La grădiniță copiii învață treptat un set de reguli. Unele dintre acestea sunt puse în discuție de copii și schimbate. Interdicția de a aduce de acasă jucării este o măsură implementată în multe așezăminte educaționale pentru preșcolari. Ea este menită să prevină conflictele. S-a observat însă că cei mici încalcă această regulă, ascunzând jucării în buzunare. Apoi le împart în liniște cu ceilalți, evitând certurile care se fac pricina opoziției educatorilor de a introduce astfel de obiecte personale în clădirea unde se întâlnește grupul de “pitici”. Copiii folosesc

³⁴ *** , *Viu este Dumnezeu Catehism ortodox*, trad. Ioan Nicolae, Reîntregirea, Alba Iulia, 2016, p. 118.

³⁵ *** , *Viu este Dumnezeu Catehism ortodox*, p. 118.

³⁶ Bernadette LEMOINE, Diane DE BODMAN, *Ce le spunem celor mici...*, p. 93.

³⁷ Sfântul VLADIMIR, Mitropolitul Kievului, *Despre educație*, p. 74.

³⁸ Cindy TEREHUSH, *Educația integrată a preșcolarilor*, p. 90.

ceea ce sociologia copilăriei numește „judecată secundară”³⁹. Acest tip de inferență îi ajută pe copii să evite regulile celor mari pentru a-și împlini propriile dorințe, dar fără a crea tulburare și distragere de la rolul activităților propuse de adulți. În multe cazuri această ingeniozitate a preșcolarilor i-a determinat pe educatori să schimbe regula “analizată” de cei mici și încălcată cu candoare. Copiii iau decizii, punând o chestiune pe tapet într-o manieră nevinovată. La vârsta preșcolarității copiii au așadar mare nevoie să li se răspundă la întrebări. Pe baza explicațiilor primite de la adulți își dezvoltă creativitatea care este un element esențial pentru o carieră reușită, dar și pentru o viață de familie împlinită. În acest sens părinții trebuie să valorifice prilejurile care sporesc spiritul asociativ și intensifică puterea analogiei⁴⁰. Părinților li se cere răbdare și grijă să nu reacționeze dând copiilor explicații în doi peri. Întrebările vlăstarelor implică adesea căutări îndelungate prin cărți sau pe Internet pentru a găsi răspunsuri adecvate.

SPAȚIUL BISERICII – ROLUL ÎN EDUCAȚIA PREȘCOLARULUI ȘI A FAMILIEI LUI

Oprovocare pentru părinți este să construiască în casă un set de reguli comportamentale care să le susțină pe cele necesare unei purtări adecvate în spațiul bisericii. Obişnuirea copilului cu biserica începe din stadiul de sugar. La Sfântul Botez copilul se împărtăşeşte prima oară cu Trupul şi Sângele Mântuitorului Iisus Hristos. Este un eveniment pascal, de unde vine nevoia de a-l purta pe copil la Dumnezeuiasca Liturghie. Pe măsură ce creşte, explicațiile primite acasă de la mama și tata îl ajută să se integreze mai ușor în spațiul bisericii. Părinții trasează reguli pentru comportamentul din biserică⁴¹. Ele mijlocesc o cunoaștere vie a vieții din biserică prin care copilul trăiește prezența lui Dumnezeu, îndeosebi în timpul Sfintei Liturghii. Deși presupune mult efort din partea adulților, definirea și asimilarea regulilor de comportament în casă și în biserică este o sarcină obligatorie a părinților. Atunci când nu este îndeplinită cu atenție conduce la o implicare superficială în derularea slujbelor. Plictisul și lenea pun stăpânire pe copil și-i trezesc un sentiment potrivit strădaniei de a mai veni în locașul de cult. Rolul covârșitor al părinților în dezvoltarea dorului de biserică îl înțelege îndeosebi adultul care n-a avut parte de purtarea de mână la biserică în copilărie. Este o pierdere aproape ireparabilă.

Vârsta copilăriei mici este crucială în dezvoltarea copilului. Fundamentul unei educații religioase adevărate îl constituie însă dragostea dintre părinți⁴². Respectul reciproc construit pe încrederea deplină a unuia în celălalt este premisa unei educa-

³⁹ William A. CORSARO, *Sociologia copilăriei*, ediția a doua, trad. Luminița Dumănescu, International Book Access, Cluj-Napoca, 2008, pp. 42-43.

⁴⁰ Mihai STOIAN, *Abecedarul părinților*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, pp. 47-48.

⁴¹ Elizabeth WHITE, *Pași spre calea sfințeniei Cum să creștem copii iubitori de Dumnezeu*, trad. Doina Rogoti, Sophia, București, 2015, pp. 106-109.

⁴² Ivan ILIN, *Despre familie*, în volumul *Viața de familie*, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Sophia, București, Cartea Ortodoxă, Alexandria, 2009, p. 21

ții reușite a copiilor. Când dragostea soțului față de soție și invers se naște din râvna pentru cunoașterea lui Dumnezeu cei doi au puterea să crească copii fericiți, iubitori de cele sfinte. În mod contrar, atunci când părinții intră în conflict și ajung până la pronunțarea unui divorț copilul preșcolar suferă o adevărată traumă. O manifestă prin furie, închidere în sine, tulburări de somn (insomnii și coșmaruri), dificultăți alimentare sau școlare⁴³. Certurile dintre părinți au efecte grave, de multe ori nebanuite, asupra sănătății copilului. Pe termen lung îl fac un copil temător înaintea experiențelor pe care le oferă o zi obișnuită. Părinții trebuie să se cunoască bine pe ei înșiși și să dezvolte abilități de creștere a copilului. În acest sens, din perspectivă creștină, părinții trebuie să înlocuiască viciile cu virtuți. Dobândirea autocontrolului de către părinți este obligatorie. Transferarea autocontrolului la copii este o sarcină de dezvoltare esențială în perioada preșcolarității. Acum este momentul în care copilul învață inhibiția, capătă treptat puterea de a-și stăpâni impulsurile și de a exprima emoțiile într-o manieră benefică comunicării cu cei din jur. Walter Mischel, psihologul american care a efectuat în 1960 celebrul test al bezelei în cadrul grădiniței de la Universitatea Stanford, după ani de studiu al conceptului de autocontrol, afirma că perioada primelor șase ani de viață este hotărâtoare pentru dezvoltarea abilităților de înfrânare a dorințelor, de control asupra emoțiilor, pentru învățarea empatiei și a stăpânirii de sine⁴⁴. Viața din biserică confirmă descoperirile studiilor din psihologie și dovedește că cei mici se regăsesc în dinamismul dragostei jertfelnice care este specific locașului de cult. Preșcolarii învață repede intimitatea cu lumea lui Dumnezeu dacă adulții se străduiesc să o trăiască ei înșiși și să o dezvăluie urmașilor fără abatere.

⁴³ Anne BACUS, *Copilul de la 3 la 6 ani*, p. 108.

⁴⁴ Walter MISCHEL, *Testul bezelei*, p. 69.